

**ЙОСИФ БРОДСКИ
КАК ДА ЧЕТЕМ КНИГИ
СЛОВО, ПРОИЗНЕСЕНО НА
ОТКРИВАНЕТО НА ПЪРВИЯ
ПАНАИР НА КНИГАТА В
ТОРИНО, МАЙ 1988**

Превод от английски: Аглика Маркова, Александра Велева, Валентин
Кръстев, Зорница Христова, Иван Тотоманов, Кристин Димитрова,
2003

chitanka.info

В идеята за провеждане на панаир на книгата в града, където преди един век Фридрих Ницше е загубил разсъдъка си, има нещо само по себе си привлекателно налудничаво и, за да бъде точен — нещо, което напомня за кръга на Мьобиус (обикновено известен като омагьосан кръг), тъй като няколко от щандовете на панаира са заети от пълните или избраните съчинения на този велик германец. Общо взето, вечността е доста осезаем аспект на издателския бизнес дори само поради това че той продължава съществуването на един умрял автор далеч отвъд границите, предвиждани от самия него, или обещава на живия автор бъдеще, което той не е в състояние да прецени. С други думи, този бизнес има отношение към бъдещето, което всички ние предпочитаме да смятаме за безкрайно.

Изобщо книгите са наистина по-малко ограничени във времето от самите нас. Дори най-лошите от тях надживяват авторите си — главно поради това че заемат по-малко физическо пространство от онези, които са ги написали. Често пъти те стоят върху лавиците и събират прах дълго време след като самият писател се е превърнал в шепа прах. И все пак дори тази форма на бъдещето е по-за предпочитане, отколкото паметта на неколцина надживели го роднини или приятели, на които можем да разчитаме, и често тъкмо жаждата за посмъртното измерение кара човек да вземе перото.

Ето защо, докато обръщаме и разлистваме в ръцете си тези предмети с различен формат, няма да сбъркаме кой знае колко, ако си представим, че галим, така да се каже, действителните или потенциалните урни с нечия шумоляща прах. В известен смисъл библиотеките (лични или обществени) и книжарниците са гробища; същото се отнася и за панаирите на книги. В края на краищата онова, което човек изразходва при написването на една книга — било то роман или философски трактат, сборник стихотворения, биография или криминално четиво, — е така или иначе неговият единствен живот: добър или лош, но винаги ограничен във времето. Онзи, който е казал, че да философстваш, значи да се упражняваш да умираш, е бил много прав, защото писането на книги не е направило никого по-млад.

В същото време никой не е станал по-млад, защото е чел. Щом е така, естествено е да предпочитаме да четем добри книги. Парадоксът обаче се крие във факта, че в литературата, както почти навсякъде, „доброто“ не е самостоятелна категория: то се определя чрез

разграничаването му от „лошото“. Нещо повече, за да напише добра книга, писателят трябва да прочете голямо количество боклук — иначе няма да може да си изгради необходимия критерий. Това би могло да представлява най-добрата защита на лошата литература пред Божия съд; това е и *raison d'être* за тази моя беседа.

И все пак, тъй като всички ние сме смъртни и тъй като четенето на книги е разход на време, трябва сами да си изобретим система, която да ни предостави възможност за известна икономия. Разбира се, никой не отрича възможността на онзи, който е способен да изпита удоволствие, усамотявайки се с някой дебел посредствен роман с тромаво действие; и все пак всички знаем, че можем да си позволим подобно нещо само до известна степен. Най-после, ние четем не заради самото четене, а за да научим нещо. Оттук и нуждата от краткост, кондензираност, синтезираност на творбите, които ни поднасят човешката съдба в цялото ѝ многообразие, във възможно най-ярък фокус; с други думи — нуждата да се открие начин за пестене на време и сили. Оттук — като вторичен продукт на подозрението ни, че такива начини съществуват (и те наистина съществуват, но за това по-късно) — и нуждата от някакъв компас в океана на наличната литература.

Разбира се, литературната критика, рецензентите охотно изпълняват ролята на такъв компас. Уви, неговата стрелка бясно се колебае. Това, което за едни е север, за други е юг (за да бъдем точни — Южна Америка); същото, дори в още по-силна степен, се отнася за изток и запад. Бедата при рецензента е (минимум) тройна: а) той може да е наемен бездарен писач и невежа колкото самите нас; б) може да има силни предпочитания към определен род писане или просто да е подкупен от издателската индустрия; и в) ако е талантлив писател, той ще превърне писането на рецензии в независима форма на изкуство — Хорхе Луис Борхес е такъв пример в това отношение — и човек накрая може да започне да чете рецензии вместо книги.

Във всеки случай човек се оказва без посока сред океана, сред множеството страници, шумолящи отвсякъде, разчитайки на някакъв сал, в чиято плавателна способност не е съвсем сигурен. Следователно алтернативата е да развиеш свой собствен вкус, да си изработиш свой

собствен компас, да се запознаеш, така да се каже, с определени звезди и съзвездия — мъгляви или ярки, но винаги далечни. Това обаче отнема страшно много време и човек спокойно може да се окаже остарял и побелял, запътил се към Изхода с някакво скапано томче под мишницата. Друга възможност — или може би просто част от същата възможност — е да разчиташ на мълвата: на съвета на някой приятел, на препратка в текст, който ти е харесал. Макар и да не е установен като традиция по никакъв начин (което не би било толкова лоша идея), този вид подход е познат на всички ни от по-крехка възраст. Но и това се оказва лоша застраховка, тъй като океанът на заобикалящата ни литература непрекъснато набъбва и се разширява.

И така, къде е сушата, макар че е възможно тя да се окаже само един необитаем остров? Къде е нашият добър Петкан, да не говорим за Чита?

Преди да изляза с моето предложение — не! — с това, което смятам за единствено правилното решение за развитие на здрав литературен вкус, бих искал да кажа няколко думи за източника на решението, т.е. за моята скромна личност. Бих искал да го направя не поради лична суета, а защото съм убеден, че стойността на една идея е свързана с контекста, от който тя се е породила. Нещо повече, ако аз бях издател, щях да изписвам върху своите книги не само имената на техните автори, но и точната възраст, на която те са съчинили една или друга творба, за да дам възможност на читателите да решат дали искат да се доверят на информацията или на възгледите, съдържащи се в книга, създадена от писател, еди-колко си години по-млад — или еди-колко си години по-стар — от самите тях.

Авторът на предложението, което предстои да направя, принадлежи към категорията хора (уви, вече не мога да използвам думата „поколение“, предполагаща известно усещане за множество и единство), за които литературата винаги е била въпрос на стотина имена; към онази категория хора, чиито светски обноски биха накарали Робинзон Крузо или дори Тарзан да се почувстват засегнати; към онези, които се чувстват неловко в големи компании, не танцуват на забави, склонни са да намират метафизически оправдания за прелюбодеянието и са придирчиви по отношение на разговорите за

политика. Самите те харесват себе си почти толкова, колкото и ония, които ги обругават (не ги харесват). Те все още предпочитат алкохола и тютюна пред хероина и марихуаната и са сред онези, които по думите на У. Х. Одън „човек никога няма да срещне на барикадите и които никога не стрелят в себе си или в своите любими“. Ако обаче понякога се случва такива хора да плуват в собствената си кръв върху цимента на затворническите килии или да ораторстват от някоя трибуна, това е, защото те въстават (или, по-точно, протестират) не срещу някаква отделна несправедливост, а срещу световния ред като цяло. Те не хранят никакви илюзии по отношение на обективността на възгледите, които изразяват; напротив, те подчертават от самото начало тяхната непростима субективност.

Те обаче действат по този начин не за да се предпазят от възможно нападение: по правило те напълно съзнават уязвимостта на своите възгледи и на позициите, които отстояват. И въпреки това, заемайки становище, до известна степен противоположно на Дарвиновото, те смятат уязвимостта за основна характерна черта на живата материя и се интересуват от оцеляването на претърпелия поражение. Държа да поясня, че това не се дължи толкова на мазохистичните тенденции, които в днешно време се приписват на всеки пишещ човек, колкото на тяхното инстинктивно, често пъти непосредствено знание, че крайната субективност, предразсъдъците и дори индивидуалните особености са онези неща, които помагат на изкуството да избегне клишето. А съпротивата срещу клишето е онова, което отличава изкуството от живота.

Сега, след като знаете основанието за нещата, които искам да кажа, вече мога да ги кажа. Начинът да се развива добър литературен вкус е *да се чете поезия*. Ако смятате, че говоря от професионално пристрастие, че се опитвам да изтъкна на преден план интересите на своята собствена гилдия, сериозно грешите. Защото като висша форма на човешкия изказ поезията е не само най-краткият, най-кондензиран начин за предаване на човешкия опит; в същото време тя предлага най-високите възможни стандарти за всяка езикова дейност — особено за писмената.

Колкото повече поезия чете човек, толкова по-малко издръжлив става той към всякакъв род многословие, било то в политическата или философската реч, в историята, обществените учения или в изкуството

на прозата. Добрият стил в прозата е винаги залог за прецизност, бързина и лаконична дълбочина на поетическия речник. Рожба на епитафията и епиграмата, зачената при това като пряк път към всяка възможна тема, поезията е велик възпитател на прозата. Тя учи прозата не само на стойността на всяка дума, но и на изменчивите мисловни образци на човечеството, алтернативни на линейната композиция, на похвата да се пропусне очевидното само по себе си, на подчертаване на детайла, на техниката на антикулминацията. Най-после поезията развива у прозата онзи вкус към метафизиката, който отличава едно произведение на изкуството от обикновената белетристика. Трябва да признаем обаче, че специално в това отношение прозата се оказва доста мързелив ученик.

Моля да не ме разбирате погрешно: не се опитвам да развенчая прозата. Истината е, че поезията е просто по-стара от прозата и по този начин е извървяла по-дълъг път. Литературата води началото си от поезията, от песента на номада, предшестваща писанията на заселника. И макар че някъде съм сравнявал разликата между поезията и прозата с тази между въздушните сили и пехотата, предложението, което правя сега, няма нищо общо нито с йерархията, нито с антропологичния произход на литературата. Единственото, което се опитвам да направя, е да бъда тактичен и да спестя на зрението ви и на мозъчните ви клетки огромно количество безполезен печатен материал. Би могло да се каже, че поезията е изобретена точно за тази цел — защото тя е синоним на икономичност. Така че това, което трябва да направи човек, е да повтори, макар и в умален мащаб, процесите, протичащи в нашата цивилизация в течение на две хилядолетия. То е по-лесно, отколкото си мислите, защото поезията е много по-малка по обем от прозата. Нещо повече, ако ви интересува главно съвременната литература, тогава вашата работа е наистина удоволствие. Единственото, което трябва да направите, е да се снабдите за няколко месеца с произведенията на поетите на майчиния ви език, за предпочитане от първата половина на нашия век. Предполагам, че това ще се окажат десетина доста тънки книжки и за едно лято вие — тоест вашият литературен вкус — ще сте в отлична форма.

Ако родният ви език е английски, мога да ви препоръчам Робърт Фрост, Томас Харди, У. Б. Йейтс, Т. С. Елиът, У. Х. Одън, Мариан Мур

и Елизабет Бишъп. Ако езикът е немски — Райнер Мария Рилке, Георг Тракъл, Петер Хухел, Ингеборг Бахман и Готфрид Бен. Ако е испански, Антонио Мачадо, Федерико Гарсия Лорка, Луис Сернуда, Рафаел Алберти, Хуан Рамон Хименес и Октавио Пас ще бъдат достатъчни. Ако е полски — или ако знаете полски (което би било от огромна полза за вас, защото най-необикновената поезия през този век е написана на този език), бих искал да спомена Леополд Стаф, Чеслав Милош, Збигнев Херберт и Вислава Шимборска. Ако е френски, тогава, естествено, Аполинер, Жюл Сюпервиел, Пиер Реверди, Блез Сандрар, Макс Жакоб, Франсис Жам, Андре Френо, нещо от Елюар, нещичко от Арагон, Виктор Сегален и Анри Мишо. Ако е гръцки, тогава трябва да прочетете Константинос Кавафис, Георгиос Сеферис, Янис Рицос. Ако е холандски, задължително е да прочетете Мартинус Нийхоф, особено превъзходната му поема „Във вода“. Ако е португалски, трябва да опитате Фернандо Песоа и може би Карлос Друмонд де Андраде. Ако езикът е шведски, прочетете Гунар Екелъф, Хари Мартинсон, Вернер Аспенстрьом, Томас Транстрьомер. Ако е руски, би трябвало да прочетете поне Марина Цветаева, Осип Манделщам, Ана Ахматова, Борис Пастернак, Владислав Ходасевич, Велемир Хлебников, Николай Клюев, Николай Заболоцки. Ако е италиански, тук, пред тази публика, аз не бих се осмелил — и ако все пак споменавам Куазимодо, Саба, Унгарети и Монтале, това е просто защото отдавна съм мечтал да изкажа своята лична специална благодарност и признателност към тези четирима поети, чиито стихове оказаха доста съдбовно влияние върху моя собствен живот. Радвам се, че мога да го направя сега, стъпил вече на италианска земя.

Ако, след като прочетете творбите на някои от тези автори, върнете обратно на лавицата книга с проза, вината няма да е ваша. Ако продължите да я четете, заслугата ще е на автора, което означава, че този автор действително има какво да добави към истината за вашето съществуване — такава, каквато тя е била позната на тези няколко току-що споменати поети; това би доказало най-малко, че този автор не е многословен, че езикът му разполага със самостоятелна енергия и красота. В противен случай то би означавало, че четенето е ваша неизлечима пристрастеност, която не е най-лошата измежду съществуващите.

Нека опиша тук една карикатура, тъй като карикатурите подчертават същественото. На тази карикатура виждам читател, който държи в ръцете си по една отворена книга. В лявата държи сборник стихотворения, в дясната — том проза. Да видим коя книга ще остави първо. Разбира се, той би могъл да вземе и в двете си ръце томове с проза, но тогава би се оказал с критерий, който се самоотрича. И, естествено, би могъл също така да попита какво отличава добрата поезия от лошата и къде е гаранцията, че онова, което държи в лявата си ръка, наистина заслужава внимание?

Е, ако не друго, онова, което държи в лявата си ръка, по всяка вероятност ще е по-леко от онова, което държи в дясната. Второ, поезията, както някога бе казал Монтале, е неизлечимо семантично изкуство и възможностите за шарлатанство при нея са изключително малки. Още на третия ред читателят ще разбере колко струва книгата в лявата му ръка, защото поезията, както и качеството на езика в нея, може да се усети веднага. И чак след третия ред той може да види какво държи в дясната си ръка.

Както ви казах, става дума за карикатура. В същото време съм убеден, че това може да се окаже положението, в което неволно ще се озоват мнозина от вас по време на този панаир. Гледайте поне книгите в ръцете ви да са от различни литературни жанрове. Вярно е, въртенето на очите от ляво на дясно е в състояние да влуди всекиго; но пък по улиците на Торино вече няма коне и гледката на някой файтонджия, който бие с камшик животното си, няма да обремени допълнително съзнанието, когато напускате това място. Освен това днес — сто години оттогава — ничия лудост няма да има значение за човечеството, чийто брой далеч надхвърля общата сума от ситни черни буквички във всичките книги на този панаир, взети заедно. Така че, защо не опитате малкия трик, който ви предложих? Като прословутия пролетариат вие не рискувате да загубите нищо; това, което може да спечелите, са нови асоциативни вериги.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.